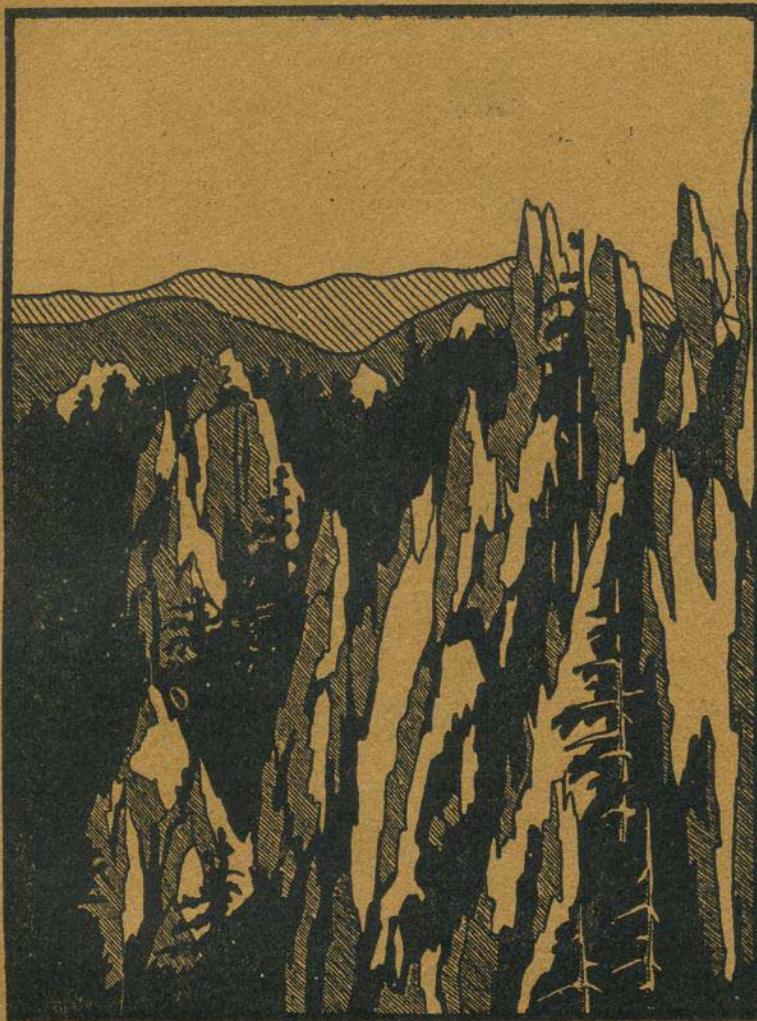

190
Poštارина plaćena u gotovom

HRVATSKI **PLANINAR**

GLASILO HRVATSKOGA PLANINARSKOGA DRUŠTVA

GOD. 1930.

BROJ 1.

Najpouzdanija i najtrajnija baterija

kod planinarskih izleta jest

„Croatia“ baterija

Dobiva se svuda.

JESENSKY i TURK

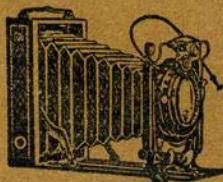
ZAGREB - JURIŠICEVA ULICA BROJ 1

Skijaši, Rodlaši i Touristi!

Prispjela dva vagona Rodla i Skija!
Prije nego kupite Ski-daske, Ski-batine,
Ski-vezove, Ski-odijela, poulovere, rodle,
cipele-gojzerice, lanpartice, ličke čarape,
aluminium suđe itd., pogledajte samo
skladište i robu kod naše domaće tvrtke:

Ski-daske počam od	Din 150 par
gojzerice sa čavli od	Din 280 par
rodli mali od	Din 80 kom.
cipele turističke bez čavla	Din 260 par

FOTO-APARAT I MATERIJAL

kupit ćete najjettinije kod tt.

GRIESBACH & KNAUS • ZAGREB
JURIŠICEVA ULICA 1

gdje dobijete besplatno i stručnu uputu u snimanju planina

HRVATSKI PLANINAR

GLASILO HRVATSKOG PLANINARSKOG DRUŠTVA

BROJ 1.

SIJEČANJ 1930.

GOD. XXVI.

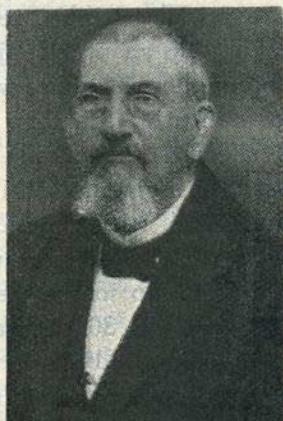
Dr. IVO HORVAT:

ZAGREB.

LJUDEVIT ROSSI

(O osamdesetoj godišnjici rođenja.)

Rodio se u Senju, u gradu pjesnika i Uskoka, od oca Blaža i majke Hrvatice Senjanke dne 14. kolovoza 1850. Polazio je pučku školu »kod oo. franjevaca u Karlovcu«, a kasnije njem. »normalku« u Rakovcu, gdje mu je ujak Toma Jergović bio učitelj. Nižu gimnaziju polazio je u Karlovcu, te je tamo 4. razred svršio s odličnim uspjehom i nakon toga je primljen u zagrebački orfanotrofij. U Zagrebu je polazio višu gimnaziju sve do 7. razreda, kada je godine 1868. radi rodoljubnih demonstracija kod instalacije bana baruna Raucha, u koje su ga upleli, kao »eksklerik« isključen iz zagrebačke gimnazije. Tako se vratio u Senj, gdje je svršio 7. razred gimnazije. Već u gimnaziji pokazivao je Ljudevit Rossi osobit interes za botaniku, a možda je taj interes znatno pojačavalo i to, što je u 2. gimn.

LJUDEVIT ROSSI

u Rakovcu, gdje mu je ujak Toma Jergović bio učitelj. Nižu gimnaziju polazio je u Karlovcu, te je tamo 4. razred svršio s odličnim uspjehom i nakon toga je primljen u zagrebački orfanotrofij. U Zagrebu je polazio višu gimnaziju sve do 7. razreda, kada je godine 1868. radi rodoljubnih demonstracija kod instalacije bana baruna Raucha, u koje su ga upleli, kao »eksklerik« isključen iz zagrebačke gimnazije. Tako se vratio u Senj, gdje je svršio 7. razred gimnazije. Već u gimnaziji pokazivao je Ljudevit Rossi osobit interes za botaniku, a možda je taj interes znatno pojačavalo i to, što je u 2. gimn.

* Vouk V.: Ljudevit Rossi. Ljetopis Jug. Ak. Znanosti i Umjet. Knjiga 41.

razredu kao nagradu dobio Šulekovu »Botaniku«. U poznavanju bilja dotjerao je Rossi već u gimnaziji dotle, da su ga i profesori njegovi kao takova poznavali. Njegov profesor prirodopisa u 5. razredu Loum više puta ga je pred čitavim razredom pohvalio i upozorio njegove drugove, da se za ime bilja obraćaju samo njemu. On mu je i dopustio, da kod kuće proučava herbarij zagrebačke gimnazije. Radi slabih imućstvenih prilika Rossi nije svršio 8. razred gimnazije. Da se što prije dostane kruha, stupio je poslije 7. razreda u brzjavni tečaj u Zagrebu. Čini se, da Rossi nije imao volje za svoje po nuždi odabranu zvanje, jer je kao brzjavni činovnik na Rijeci ostao samo četiri godine. Godine 1874. dao se o svom trošku na putovanje po Dalmaciji radi proučavanja flore, te je pri tom na poziv ravnatelja gimnazije u Sinju A. K. Matasa uredio herbarij tamošnje gimnazije. Dabome, i Rossijeva je želja za znanjem bila sve veća, pa tako dode u Zagreb, gdje nastupi u listopadu 1874. mjesto pisara u Jugoslavenskoj akademiji. U akademiji bijaše tada predsjednikom Rački, a tajnikom Šulek. No u službi akademije ostao je Rossi vrlo kratko vrijeme, jer mu se pružila prilika, te je dobio mjesto, koje je bolje odgovaralo njegovoj želji za proširenjem znanja u prirodnim naukama. Rossi naime bi imenovan konservatorom i knjižničarom u poznatom biološkom institutu »Stazione zoologica« u Napulju. Tamo je ostao do konca siječnja 1876., kada se morao vratiti kući, da zadovolji vojnu dužnost. Taj momenat, čini se, napokon je odlučio Rossijevim zvanjem. Godine 1876. i 1877. polazi Rossi časničku školu »Ludoviceum« u Budimpešti, te kao časnik sudjeluje god. 1878. kod okupacije Bosne i Hercegovine. No još se ne može odlučiti za vojnika. Od 1. studenog 1878. pa do 30. lipnja 1879. vrši on službu pomoćnog radnika kod zoološkog odjela hrv. narodnog muzeja u Zagrebu. Istim 1. srpnja 1879. nastupa opet službu kod hrv. domobranstva kao poručnik, natporučnik i satnik sve do god. 1911., kada je umirovljen. Za vrijeme rata stupio je ponovo u aktívnu službu kao zapovjednik domobranskog oporavnog momčadskog odjela u Karlovcu, te je g. 1915. imenovan majorom i ponovo umirovljen. Rossi je živo želio, da jesen života provede u Zagrebu, ali mu imovinske i stambene prilike nisu pogodovale, te se stoga nastani u Karlovcu, gdje živi i danas.

Rossi je vrlo rano započeo svojim istraživanjima hrvatske flore. Prvu radnju publicirao je godine 1871. kao mladić od 21 godine u »Oesterreichische botanische Zeitschrift« pod naslovom »Zur Flora von Karlstadt«. Zanimljivo je danas utvrditi, da je Rossi već tri godine kasnije (1874.) predao našoj akademiji svoje prvo florističko djelo »Cvjetana hrvatskog primorja«. Ova radnja nije bila štampana,

jer po mišljenju Šlosera i Vukotinovića nije sadržavala opisa novih vrsta, što je vrlo značajno za shvatanje rada u tadašnje doba. No izvadak toga rada pod natpisom »Hrvatsko primorje s bilinskog gledišta« odštampan je u »Vijencu« god. 1877. Ali ovaj tobožnji neuspjeh nije pokolebao njegovu prirođenu volju za rad oko istraživanja naše flore. On nastavlja rad, ali temeljito; marljivo produžuje sabiranje bilja po čitavoj užoj Hrvatskoj dugi niz godina. Njegov herbarij svake godine raste, dok nije dosegao do 30.000 brojeva iz svih krajeva uže Hrvatske, a naročito iz područja bivše modruško-riječke i ličke županije. Povoljno je za Rossiju bilo i to, što je kao član vojničkih komisija za stavnje zalazio u mnoge krajeve te je svaki i najkraći slobodni čas upotrebio za izučavanje dotičnog kraja. Kao rezultat tih istraživanja publicirao je Rossi ove rasprave:

»Die Standorte der Primula Kitaibeliana« (Magyar botanikai Lapok 1904). — Silene graminea Vis in Kroatien« (Magyar botanikai Lapok 1908). — »U Šugarskoj Dulibi« (Glasnik hrv. prirodoslovnog društva 1911). — »Beiträge zur Kenntniss der Pteridophyten Süd-Kroatiens« (Magyar botanikai Lapok 1911). — »Die Plješivica und ihr Verbindungszug mit dem Velebit in botanischer Hinsicht« (Magyar botanikai Lapok 1913). — »Floristička istraživanja po jugoistočnoj Hrvatskoj« (Glasnik hrv. prirodoslovnog društva 1915). — »Grada za floru južne Hrvatske« (Prirodoslovna istraživanja Jugoslavenske akademije, sv. 15.).« Ovih dana polazi u štampu njegovo najnovije djelo pod naslovom: »Flora Hrvatskog Primorja«. Ljudovit Rossi ovim djelima, a napose divnim herbarijem udara osnove našem poznavanju Južne Hrvatske, napose Velebita, Plješevice i Primorja, on spasava našu naučnu reputaciju pred inostranstvom, i omogućuje naš daljni rad u našoj vlastitoj zemlji. On je nalazio za svoj rad priznanje i u vanjskom svijetu; tako madžarski botaničar Borbas naziva vrstu *Polygala Rossiana*, a Degen vrstu *Centaurea Rossiana* i *Leontodon Rossianus* njegovim imenom. Takav je rad Ljudovita Rossija na području botaničke nauke, na polju »scientiae amabilis«. Ali nije to jedini njegov rad. Naš dični svečar uzorao je mnogi slog, prevrnuo mnogo brazdu i požeо lijepe plodove i na drugim poljima kulturnoga djelovanja.

Poput svih naših starih, poput Šlosera i Vukotinovića, Pilara i Hirca zanimalo se je Rossi i za srodne grane prirodnih nauka, radio je na književnom području, a polučio je lijepe uspjehe i na polju planinarstva.

Već od mlađih dana zavolio je uz botaniku i zoologiju i odlučio, da što bolje prouči domovinu. Pobude i potrebno znanje stekao je

u Napulju. Kod kuće je naišao na veliko razumijevanje i na potporu ravnatelja zoološkog odjela hrv. narodnog muzeja, prof. Špire Brusine. Ovaj ga šalje već 1876. i 1878. na naučno putovanje u Slavoniju i Srijem, a godine 1885. polazi u Bosnu i Hercegovinu do crnogorske međe i sabire razne prirodnine, koje se čuvaju u zoološkom muzeju. Najviše je zavolio u svome faunističkom radu upravo malakologiju i sabrao diljem naše domovine krasnu zbirku domaćih puževa, koju je poklonio Narodnom muzeju u Zagrebu. U obilnom materijalu nalaze se i novi oblici. Prof. Brusina prozvao je njemu u čast nove vrste *Hydrobia Rossii* i *Dreysesia Rossii*, a *S. Clesin* zemne puževe *Clausilia (Herilla) Rossiana* i *Helix strigella var. Rossieana*. Predaleko bih zašao, kad bih htio prikazati njegove važne nalaze, koje mogu da ocijene oni, koji rade na sistematici ili geografiji puževa. Može se mirno reći, da je Rossi pridonio znatan dio poznavanju životinjskoga svijeta naše zemlje.

Ziveći u prirodi i radeći marno osjećao je potrebu, da i drugima saopći svoja opažanja. On piše i prikazuje svijet kroz svoje prirodoslovne naočale. U dvadeset i drugoj godini života javlja se u »Viencu« sa člankom »Jadransko more« (1872.) i ostaje dulji niz godina saradnikom Augusta Šenoe i ostalih naših »starih«. U tome listu izlazi i prikaz »Stazione zoologica« u Napulju (1876.), »Hrv. Primorje s bilinskog gledišta« (1877.), »Slike iz Prirode« (1877. i 1878.), »Božića pećina« (1878.) i »Na Kordunu« (1879.). U almanaku »Velebit« (2. knjiga 1876.) piše »Svjetlucanje mora«, a Matica Hrvatska štampa u »Novovjekim izumima« njegovo »Ubojito oružje« (1883.).

Uz svoj zvanični poziv kao domobranski časnik, uz sistematsko proučavanje flore, nalazi Rossi vremena, da surađuje i na široj izgradnji naše prosvjete, na širenju nauke. Uz to proučava narodnu pjesmu i sabire građu i evo pod stare dane, u svojoj osamdesetoj godini života šalje Jugoslavenskoj akademiji djelo: »Biljni svijet u narodnim pjesmama«. Od pjesme do pjesme, od retka do retka čita narodno blago i vadi sve, što se spominje o biljci, o njezinim pojedinim dijelovima i o njezinim produktima. Tkogod zavir u ovo rukopisno djelo, naći će obilje građe za sebe. Botaničar će upoznati ono, što narod gleda i što ga zanima u bilja. Na str. 408. ima ovaj primjer:

Rusa mu kosa pala po ramenih
Po njemu je koža ispucala
Po puklinah poraslila mašina«.

Mat. Hrv. III. Tur. Hrv.

Krasna poredba i bistro opažanje naroda, da se mahovina naseljuje u pukotine i udubine. U tome djelu nalazi i filolog i etnograf obilje građe, jer je narodna imena i nazive stručno identificirao poznavalac bilja i tako omogućio pouzdane poredbene studije. Marljive staračke ruke i izmoreno oko pridonosi eto i na tome polju svoj lijepi obol. Djelo će se ovih dana stampati u izdanjima Jugoslavenske akademije.

Treće je područje Rossijeva rada njegov planinarski rad. Zanimljivo je, da se Rossi nalazi već vrlo rano u kolu naših planinara. Jednako kao Pilar, Šloser, Vukotinović i Hirc i toliki drugi, prolazi i Rossi u planine po stručnom poslu, po naučnom poticaju; ali sila divne prirode, koju svagdje susreće u našoj lijepon domovini, odgaja i u njemu, kao i u svima onima prije njega i uz njega ljubitelja prirode — planinara. Od hladnih, strogih istraživača nastaju novi ljudi, koji u toj prirodi nesamo rade i proучavaju, već i uživaju, a svoje užitke i drugim saopćuju. Rossi se javlja već 1884. u »Spomenici Hrv. Planinarskog Društva« časteći uspomenu Šlosera člankom: »Dr. Josip Kalansancij Šloser, Životopisna crta.« Među prvim saradnicima »Hrvatskog Planinara« piše 1900. »Uzlat na Rudilisac i Ozeblin«, a iste godine izlazi njegov članak »Nekoji manje poznati uzlazi u Južnoj Hrvatskoj«. Rossi prolazi planinama Ličke Plješevice, prvi se uspinje na najveći dio vrhova i opisuje svoje uspomene. Slično je i u Velebitu. U njegovim stručnim florističkim radnjama nalazi se obilje opažanja i prikaza, ali vrhunac toga rada predstavlja veliko rukopisno djelo, koje je poklonio biblioteci botaničkoga zavoda. U danima, kad već dični starac nije mogao da se vere po vrhovima planina, da se penje na strme stijene i silazi u duboke provalije, da sabire cvijet za cvjetom i da gleda divnu okolinu, sjedi on za stolom i pribire uspomene, opisuje svoje doživljaje, prikazuje floru vrhova i dolina. Tko zaviri u tu knjigu, vidjet će, koliko je Rossi prošao, koliko radio, koliko vido. S drugim pionirima planinarstva prodire u naše najljepše planine u doba, dok još nema ni skloništa, ni markiranih putova, ni autobusa, ni željeznice. Pod šatorom vodi cijele ekspedicije sam, bez ikakve materijalne i moralne potpore sa službenih katedra.

Nedavno sam bio kod njega i duboko mi je ostao u pameti onaj čas, kada je Rossi izašao pred mene iz svoje radne sobe: oslabio, ostario tijelom, vedar duhom, u bijeloj radnoj mantiji pohrlio mi u susret, lice mu je sjalo od radosti, jer je znao, da mu nosim glasove iz Zagreba, iz botaničkoga zavoda. Jer on radosno sluša sve, što se radi, sve ga zanima, potiče mlađe i uvijek samo žali, što nije barem 10 godina mlađi, da pode s nama opet u Velebit, na Plješi-

vicu, na Risnjak i Snježnik, danas kad su tamo već kuće i skloništa i domovi planinara. Takav je još danas Ljudevit Rossi!

Njegov je rad izvan »scentiae amabilis« tako velik, da bi Ljudevit Rossi zasluzio najveću pažnju i najveću počast, da i nije kroz više od šezdeset godina radio kao najrevniji radnik u velikom prirodnom vrtu naše domovine i da nije ostavio botaničkom zavodu djelo neprocjenive vrijednosti: »Herbarium croaticum Rossianum«.

Promotrimo li ovaj svestrani rad jednog čovjeka, jednog života, kojemu nije sudba dosudila, da bude u naučnom zvanju, to moramo s udivljenjem gledati što može da učini idealizam, plemenita ljubav za rad i visoka težnja za spoznajom. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti izabrala je već pred dvije godine Ljudevita Rossija dopisnim članom, a njegovi štovatelji i drugovi u nauci, članovi Botaničkog zavoda, priredili su svečani botanički sastanak u njegovu proslavu i predali mu krasnu spomenicu u znak priznanja i štovanja. Toj se svečanosti priključio birani svijet naučenjaka, prijatelja i mlađih prirodoslovaca, a »Hrvatsko Planinarsko Društvo« prisustvovalo je na proslavi i na usta predsjednika J. Pasarića saopćilo svečanom zboru ovaj zaključak:

»Hrvatsko Planinarsko Društvo« središnjica u Zagrebu na svojoj odborskoj sjednici od 28. XI. 1929. g. stvorilo je na predlog odbornika g. dra. Ive Horvata, sveuč. docenta, jednoglasno ovaj zaključak: Gospodin Ljudevit Rossi, dopisni član »Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti«, koji je ovih dana doživio 80-godišnjicu svoga života, imenuje se

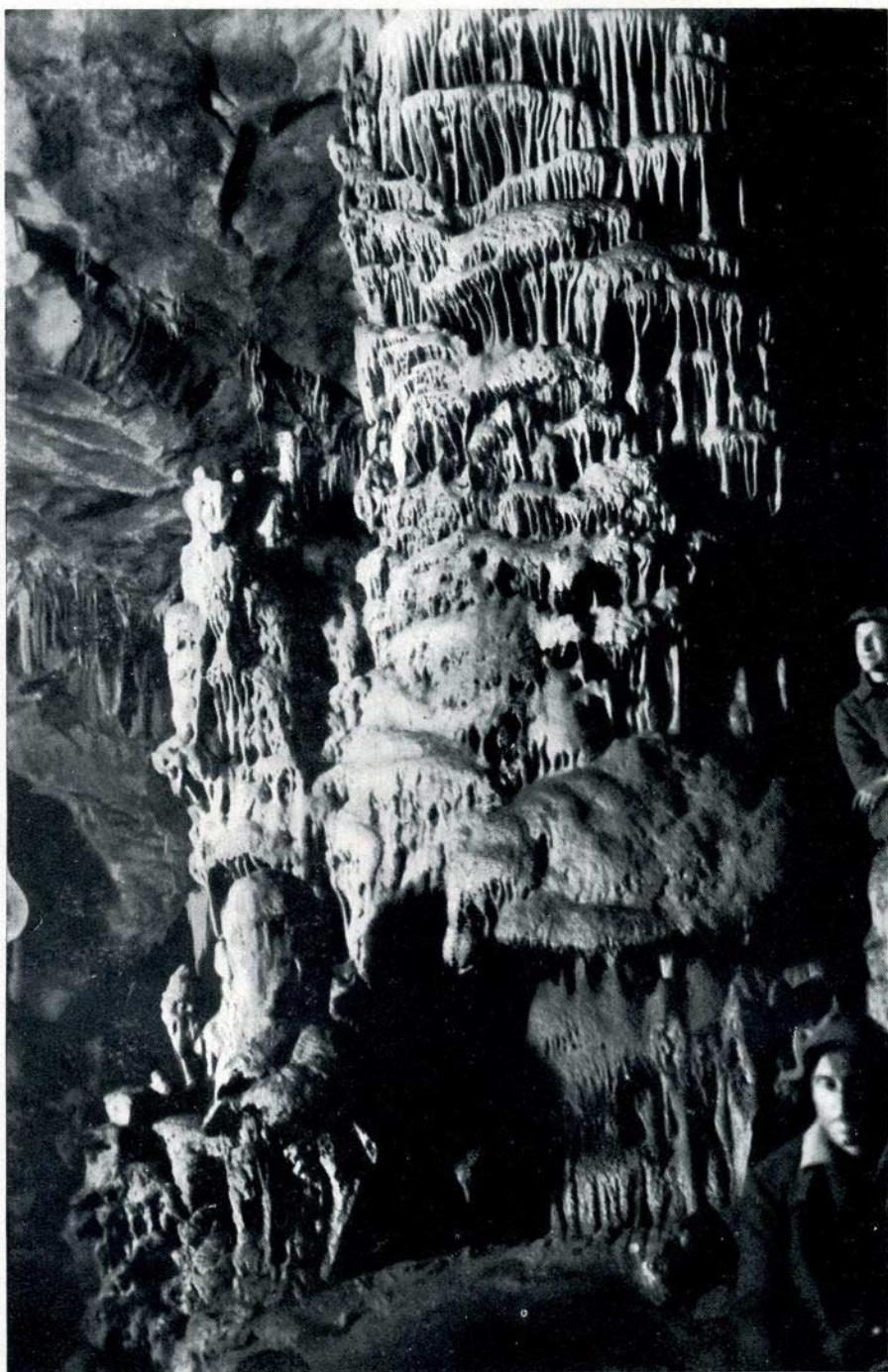
začasnim članom Hrvatskoga Planinarskoga Društva središnjice u Zagrebu

u znak priznanja njegovih velikih zasluga na polju floristike u Hrvatskoj, a napose na Velebitu, kao i na polju hrvatskoga planinarstva, u kojem je svojstvu prije 30 godina bio suradnik društvenog glasila »Hrv. Planinara« i napisao veliko rukopisno djelo »Velebitom duž i poprijece«; a na njegovu uspomenu ima nova planinarska kuća na Rožanskim Kukovima u Sjevernom Velebitu nositi ime: »Kuća Ljudevita Rossija«. U smislu toga zaključka svečaru se izdaje diploma o začasnom članstvu.«

*

Ljudevit Rossi živi tih i povučen u Karlovcu. Danas ne može više da radi i ne treba da radi, ta učinio je toliko, da može mirno uživati u plodovima svoga rada. Neka mu Onaj, koji trese Vasionom, dosudi ugodne dane u ovoj Dolini Suza . . . .

VRANJAČA: TITANSKI STUP

Fotosekcija HPD „Mosor“

VAŽNOST NAŠIH PLANINA

Iz predavanja Dra. Ivana Kraljača, držanog u Pučkom
Sveučilištu dne 20. XII.

1. Veza zemlje.

Covjek je vezan o ovaj planet, njegovo tlo i njegovu atmosferu. Od poroda pa do smrti kreće se po njemu i sve je njegovo djelovanje, sav njegov rad i svi su njegovi uspjesi na zemlji. Nevidljive veze vežu ga čvrsto o zemlju, kao što koriđen veže biljku, koja svoje sokove dobiva iz zemlje.

Ta je veza toliko jaka i velika, ma da nevidljiva, i obuhvaća organizam i psihu cijelog čovjeka, da je nemoguće uspješno preseliti čovjeka u drugu klimu i protivan milieu onome, na koji je generacijama naviknut. Pokušaji preseljenja cijelih obitelji n. pr. velebitskih Podgoraca odmah u ravninu Slavoniju nisu uspjeli.

Ta uska veza sa zemljom jošte je jača kod naroda kao takovog. Tu ona postaje sastavnim bitnim elementom samog naroda i njegova historijskog i kulturnog života. Narod, koji trajno izgubi svoju zemlju i vlast nad njom, prestane biti narodom, jer u zraku ne može živjeti.

Specifičnost tla i klime u Dinarskom planinskom sustavu te povezanost naroda sa tлом na tom području onemoćila je kroz više od tisućljeća odnarodivanje ovih krajeva i njegova naroda.

2. Nagon kretanja.

S druge je strane priroda u pojedinca čovjeka i njegovu narav postavila kao neki nagon za kretanjem. Taj je nagon svemoćan i svaki ga čovjek čuti više ili manje, a ako ga prestane čutjeti, znači, da organizam pada u svojim životnim pojavama i približuje se svojoj smrti. Slobodno kretanje, putovanje, mijenjanje mjesta je tako važno, da se oduzeće ili ograničenje toga u ljudskom društvu smatra normalnom kaznom. Zadovoljavanje nagonu kretanja počevši od igre i plesa pa do mijenjanja mjesta, putovanja i istraživanja nepoznatih krajeva, pribavlja čovjeku zadovoljstvo i životnu radošć kao i svako racionalno udovoljavanje osnovnim potrebama čovječjeg bića. Taj nagon može da se razvije u pravu posebnu strast, koja potpuno vlada čovjekom, i to je jedna od plemenitijih strasti, koje pokreću ljudsko biće.

Kretanje služi tomu, da zadovolji čovječju potrebu; ono svojim iskustvima diže čovjeka u znanju i spoznaji i tako ga odgaja. Vidjeti i proživjeti nove krajeve, pogotovo vlastitim naporom, jest izravni lijek za psihu čovjeka, najbolje i najnaravnije sredstvo uspostave

ravnoteže duševnih i tjelesnih sila u čovjeka, najbolji odmor od jednostranog rada i napora.

Kako pojedinci tako i narodi imaju potrebu kretanja. Brđani silaze lagano u ravnicu, a historija je upravo ispunjena realizacijom težnje sjevernih naroda, da se dohvate toplog južnog mora.

3. Turizam i alpinizam.

Danas je ova težnja pogotovo kod inteligentnijih i imućnijih razreda pučanstva našla svoju normalnu kolotečinu u turizmu — sve to s pomoću modernih prometala i njihove organizacije. Turizam danas zadovoljuje težnju ljudi za promjenom mjesta i za suncem.

Jedna je grana njegova i alpinizam ili kod nas čednije zvano: planinarstvo. Alpinizam pogotovo može zadovoljiti tu ljudsku čežnju, jer vodeći ljude u visine prema granicama mogućnosti ljudskog življenja krije u sebi mnogo elemenata neobičnoga i vanrednoga, pruža obilje doživljaja, uzbuduje živčani sistem, a putem pojačanog disanja čistog zraka i neobične insolacije preporuča životne sokove, napose krv. Zato je kulturno čovječanstvo unatoč svim nastranstvima, koje su nastale krivim vršenjem ili nerazumijevanjem alpinizma, ipak prigrlilo planinarstvo kao pokret najširih slojeva inteligencije, koja ravnotežu i odmor od duševnog rada traži u fizičkom naporu u planinama. Kao što se sunce proučava u iznimnom pojavi pomrčine, tako se i život ispravnije razumijeva na periferiji prirodne mogućnosti ljudskog života, u visokoj planini. Planina i priroda uspostavljaju u gradskom čovjeku — već prema višem ili manjem razumijevanju — osnovne prirodne smjernice života, koje su i onako konačno mjerodavne i koje konačno pobjeđuju sve, što je umjetno, neprirodno. Priroda sa svojim analogijama daje ispravna mjerila za ovaj život. To je tim važnije, ako se radi o domaćoj planini, na kojoj i pod kojom se od pamтивјекa kreće život naroda, pa trajni njezin upliv i onako živi u podsvijesti naroda, a više ili manje i svakog pojedinca. Domaća planina daje pravo razumijevanje domaće povijesti.

4. Stari putovi i novo razumijevanje.

Čovječanstvo živi i razvija se u dva smjera. Jedni idu utrtim stazama, drugi idu novim stazama. Prvi su vođeni od već danog razvoja, a drugi su vođe i stvaraoci novog razvoja i napretka. Tako je na svakom polju.

U nas u pogledu našeg domaćeg planinarstva knjiga nije ispisana. Ona je bijela i čeka svoj sadržaj. Planinarstvo našeg Jadran-skog turističkog područja je novo. Ono reprezentira stranicu evropske alpinistike, koja se sada ispisuje, gdje može svatko sudjelovati, komu to zadovoljuje potrebe njegova bića. Danas se kulturno otva-

raju naša turistička područja i time stvaraju pretpostavke za eksploriranje novih turističkih mogućnosti. I mi sami turistički tek upoznajemo naše područje, ustanovljujemo mu objektivne kvalitete, vrednote i ocjenjujemo ih objektivno prema drugim već poznatim područjima sa već stečenom sigurnom ocjenom i objektivno ustanovljennim kvalitetama.

Tako polagano prelazi u svijest kako turista, tako i svih, koji se interesuju turizmom, prava objektivna važnost našeg turističkog područja uopće, a naših planina napose. U tom radu aktivno učestvovati znači iskušati pojačano veselje na turizmu, t. j. iskušati veselje pionirstva, odijeliti se iz broja vođenih, pa i sam, ma i u najmanjem dijelu postati vođa, za kojim po zakonu napretka novih područja razvoja moraju drugi da idu. Novi, a opet ovdje posve sigurni, putovi daju ne samo osjećaj novog veselja nad novim pojавama, putovima i krajevima, nego daju posebno veselje aktivnog slobodnog sudjelovanja u stvaranju novog razvoja, koje ne mogu osjetiti oni, koji idu samo već davno utrtim putovima, kojima su već davno išli drugi kao pioniri.

Već sam čar novote novih područja i novog razvoja je očito veći i za kulturnog čovjeka časniji, nego je izvršivanje propagandističke agencije za ono, što je davno poznato i od drugih izrađeno. Na osnovi prirode vrši se svako trajno kulturno stvaranje, a jedno od najdostojnjih je kulturno stvaranje, kojemu je svrha otvaranje vlastitog tla, upoznavanje i vezanje s njime budućih vlastitih generacija. To je stvaranje u smislu prazakona božjih, koje je naš narod izrazio riječima: budi sluga svoje zemlje.

5. Dinarski gorski sklop.

Da uzmognemo ocijeniti naše najbliže planinarsko područje i njegov položaj, valja da se sjetimo, da u Jugoslaviji ima više gorskih kosa i planinskih sustava. Najsjevernije su Alpe sa svojim hrvatskim ograncima. Zatim je naš Dinarski gorski sklop, koji se u nas poklapa sa geološkom formacijom krša. Zatim karpatsko-balkanski gorski lanci istočno od Morave. Konačno su gorski lanci Rodopskog i Pindoskog gorskog sklopa (Šar-planina) od Kosova do Ohridskog Jezera.

U pobliže karakteristike svakog pojedinog gorskog sklopa ovdje ne ulazimo. Razlike će izlaziti same od sebe iz karakteristike prirodnih osobina tzv. Dinarskog gorskog sklopa i njegova turističkog područja.

Od tih gorskih sustava samo je Dinarski gorski sklop gotovo cijeli i u svojoj potpunosti u Jugoslaviji. Po svojoj dužini i po svojoj

širini on je najveći od svih gorskih sklopova, koji ulaze u sastav Jugoslavije, a objektivno prema evropskom mjerilu Alpa on je znatan po svojoj dužini, svojoj širini i po prostoru, što ga zaprema. On je jedini, koji u Jugoslaviji plače more — Jadransko — cijelom njegovom dužinom. Jadransko more je njegova ravnica. Već su ove istaknute odlike dovoljne, da označe svu turističko-alpinističku i uopće objektivnu važnost Dinarskog gorskog sklopa uopće, a za nas napose. On je jedini čitav naš, najdulji je i najširi; iz mora se penje, na more gleda. Za cijelu Jugoslaviju on sačinjava uzdužnu gorskou os, i to zapadnu os države onako, kako Moravsko-Vardarska udolina tvori istočnu dolinsku uzdužnu os cijele države. Oko njega se je nužno formirala Jugoslavija u svom zapadnom dijelu kao oko svoje osi baš tako, kako se je oko njega kao oko svoje osi pred 13 stoljeća formirala stara hrvatska država.

Prema našim Alpama, koje su relativno daleko u zaleđu mora, ima Dinarski gorski sklop istaknutu opću prednost geografskog položaja duž obale mora, a taj položaj predstavlja najdublji ulazak mora u srednje-evropsko kopno. On je istovremeno gorski prag, preko kojega se sa najbližeg mora prirodno nužno prelazi u cijelu Srednju Evropu i na Balkanski poluotok. On predstavlja zapadnu centralnu, narodnu i državnu os, Alpe periferičnu. On je gotovo cijeli naš vlastiti gorski sustav.

Osim ovih općih prednosti za nas ima Dinarski gorski sklop i neke specifične odlike, koje mu daju posebnu, našu vlastitu i od Alpa različitu fizionomiju. Tu je na prvom mjestu njegova izrazito krška i formacija. Ona dolazi u njem do svojih najtipičnijih oblika, do svojih najsavršenijih izražaja, koji su prilično posebni za čitavu zemaljsku površinu, a ne samo za područje naše države. Mjestimice su razviti do veličajnosti, a većinom do vanredne bujnosti oblika i u detalju. Glavna im je karakteristika: vrlo velika varijacija na relativno ograničenom prostoru, a sve u smislu osnovnih principa, koji su djelovali pri stvaranju ovog gorskog sklopa. Među njegove specifične pojave pripadaju ovi karakteristični oblici njegova tla:

a) Brojni, dugi i duboki kanjoni i prodori krških rijeka i potoka u kamenom tlu i među kamenim stijenama planina. Taj je fenomen karakterističan i prati krške vodotoke na cijelom području. Vidimo ga već kod Rječine, Kupe, Dobre, Đule, Mrežnice, Korane, Like, Krkića - Krke, Cetine, Neretve, Pive, Tare itd.

Što krške rijeke teku u dubokim ponorima, to nije osobita iznimka od njihova redovnog toka, nego je redovan i bitan fenomen, koji stalno prati krške rijeke i potoke, dok u drugim gorskim sustavima nosi više ili manje karkater iznimke.

b) Ista ta struktura uzrokuje i brojne velike prirodne vodopade čitavih rijeka na tom području sa vanrednom scenerijom. To su znamenite rijetkosti. Slap Rajne kod Šafhauzena je veći, ali je jedini, a po sceneriji zaostaje za našim slapovima, koji su s obzirom na množinu vode manji od njega. Slapovi Krke i Cetine, Pive kod Jajca; od manjih Sastavci na Plitvičkim Jezerima Krkića, Korane, Slušnice itd.

Isto tako ima u Evropi vertikalno viših slapova (n. pr. kod Terni-a u Apeninima), ali su naši vrlo lijepi: slap potoka Plitvice, Skakavci i drugi bosanski slapovi.

c) Formacija stvorila je u Hrv. krškoj visočini i ako ne vrlo velika, a ono ipak jedinstvena katarakt na jezera: Plitvička Jezera.

d) Karakteristični su većinom jošte neispitani brojni podzemni vodotoci (Đula), ponori sa vodotokom (n. pr. Đulin ponor u Ogulinu, izvor Cetine, ponori Like, Gacke, ponori Popovog Polja, podzemni vodotok Bune itd.).

e) Karakteristične i tipične su do danas slabo ispitane brojne krške špilje. Samo primjerice da napomenemo: Plitvičke, Baraćeva, vanredne špilje u području Velike Paklenice, neke velebitske špilje i ponori, špilje kod Žegara, špilje na području užeg gorskog lanca Dinare (Vranjača itd.), špilje na otocima: n. pr. Strašna Peć na Dugom Otoku, Močiljska Pećina kod Dubrovnika, Modra špilja na Biševu, koja natkriljuje i onu čuvenu na Capriju.

f) Krški je detalj većinom koncentriran, bujan i ima jače varijacije i razvitosti na manjem prostoru, nego se to može vidjeti u Alpama. Takovi su vanredni Božanski Kukovi u Sjev. Velebitu (nad 1600 m aps. vis. iz mora), Bijele Stijene u Vel. Kapeli (nad 1300 m iz mora), grupa Gradina - Natorin u Vel. Kapeli (nad 1200 m), Samarske Stijene u Vel. Kapeli (oko 1200 m), Japage, krške formacije u Velebitu južno od Karlobaga, formacija Durmitora itd.

g) Vanredne krške sutjeske. Na prvom mjestu veličanstveni kameni klanac Donje Velike Paklenice, Mala Paklenica i Kozjača, sve u Južnom Velebitu; Senjska Draga, defile Neretve kod Jablanice itd.

h) Iako ne brojne a ono ipak su karakteristične visoke zelenе gorske uvalе u hrptu planine, veće i manje. Tako n. pr. Lubenovac oko 1250 m aps. visine u Sjevernom Velebitu, duga Štirovačka uvala sa Štirovačom, Jovanović Padežom i Crnim Padežom u Srednjem Velebitu 1000—1100 m aps. vis., Javornik (Badanjski Dolci) oko 1300 m, Matić Poljana u Vel. Kapeli (oko 1050 m aps. vis.), pa mnoge manje.

Osobito su karakteristične i osebujne krške brojne vrtače. Medju njima neke su osobitih dimenzija i formacija, koje gotovo zapanjuju, kao n. pr. ogromna kamena vrtača sjeverno iza Varnjače u Rožanskim Kukovima u Sjevernom Velebitu (koja sva u kamenu sa gotovo okomitim stijenama je oko desetak puta veća od one poznate u Šmrčevim Dolinama). Ovamo ide i velika poprečna visoka uvala (oko 1400 m aps. vis.), koja sa sjevera prati najviši srednji hrbat Rožanskih Kukova iza Vratarskog Kuka do pred Novotnjev Kuk.

i) Karakteristična su i visoka ljudska naselja u Dinarskom gorskom sklopu. Begovo Razdolje najviše selo u bivšoj banskoj Hrvatskoj sa oko 1050 m visine nadvisuje po svojoj visini trajna ljudska naselja u našim Alpama. U području Dinarida predstavljaju visoka trajna ljudska naselja normalno stanje n. pr. u Gorskem Kotaru osim Begovog Razdolja jošte: Tuk 878 m, Stari Laz 840 m, Ravna Gora 816—874 m, Mrkopalj 824 m, sve usred nepreglednih šuma crnogorice većinom sa dobrom životinjom vodom, a sve preko 800 m aps. visine. Južnije leži Tomislavgrad (Duvno) na visini od 903 m, Gacko na 960 m, Livno na 808 m, Glamoč na 1031 m, Kalinovik 1090. Ljetnja naselja već na Sjevernom i Srednjem Velebitu dosižu visinu od preko 1250 m: Veliki Alan, Lubenovac, Bařičević Dolac itd.

j) U pogledu odnosa prema moru su planine Dinarskog gorskog sklopa izvan poređenja sa našim Alpama, koje ne dopiru do mora. Razvite obale, prirodni fjordovi (donji tok Zrmanje, Završnica, dubodoline Krke, Cetine, Boka Kotorska, brojno otočje, poluotoci itd.), sve su to specifične odlike samo Dinarskog gorskog sklopa. Kao karakteristiku od osobitog turističko-planinarskog interesa valja spomenuti manje ili više okomito stijenje od 200 do 470 m aps. vis. visoko, koje tvori istočnu obalu sjevero-hrvatskog otočja (Goli, Sv. Grgur, Rab, Krk, Pag itd.).

k) Sto se vidika tiče, najviši i moru najbliži hrbat Dinarskog gorskog sklopa stoji pred našima, a čini se uopće pred ostalim Alpama ispod snježnog pojasa. Alpe pružaju većinom kopnene vidike, samo iznimice i pod osobito povoljnim uvjetima pružaju i morske vidike, no i tada na golo more bez otoka ili sa pojedinim velikim udaljenim otocima (Korzika). Kopneni vidik je nužno više monoton od morskog, pogotovo od obostranog. Detalj planine može da bude u Alpama veličajniji, ali raznolikost elemenata i opširnost vidika je veća kod nas. Cijela hrvatska obala je vanredno razvita, posuta brojnim otočjem i grebenima, koji iz mora vire, sa zatvorenim morem, morskim ždrijelima, zalivima i dragama uz obalu i po otoci-

ma, gola i zelena posuta gradovima, naseljima i kućama, što sve stvara vanrednu raznolikost vidika i njegove sadržine, dok se na drugoj strani u isti čas pruža potpuni gorski pogled, djelomice i alpinski na vlastitu gorskiju gromadu samo sa više raznovrsnijih detalja na manjem prostoru (Rožanski Kukovi, pogled sa Kuka 1602 sjevero-zapadno nad Buljmom u Južnom Velebitu, pogled sa Sv. Jure na Biokovu, sa vrha Orjena i Lovćena itd.). U daljinu su s kopnene strane gorske kose, šume, visoravni, rijeke i potoci, jezera itd. Vidici sa glavnijih najviših moru najbližih hrptova Dinarskog gorskog sklopa vrlo su skladni. Prije svega veliko plavo more djeluje umiljato i skladno. Sam sklad planine postizava se antitezom njenih elemenata, kao što i kod klime, koja izjednačuje mediteranske i kopnene uplive. Suprotnost tamno-zelene vegetacije crnogorice i bijele stijene u izravnom svjetlu sunca i morskom refleksu djeluje skladno, jer time veliko mirno zrcalo morsko dobiva svoju opreku u divljoj stijeni i borbi vegetacije s njome, a sve je povezano svjetлом i plavim refleksom svjetla sa zrcala morskog. Ovaj skup krajnjih opreka povezan prisilno u jednu cjelinu na ovim planinama daje dojam svježine i borbe kao rijetko gdje. Toga Alpe u svom genre-u ne daju i ne mogu dati, jer im nedostaju elementi, od kojih to sastoji.

S obzirom na opširnost vidika valja istaknuti, da zimski pogled za vedra dana (koji sam u siječnju ustanovio) n. pr. sa Krajačeve kuće na Zavižanu (oko 1600 m aps. vis.) seže na sjeveru do Visokih Tura, na zapadu do Etrurskog i Rimskog Apenina preko Jadran-skog mora, a prema jugu obuhvata cijeli istočni defile Južnog Velebita i dio gorske kose Dinare. Jadransko more prikazuje se kao ogromno jezero, kojemu se vidi sjeverna, dio istočne i duga zapadna obala.

I) Ima još jedan bitni prvorazredni specijalitet područja Dinarskog gorskog sklopa. To je osebujna boja njegovih voda, i to kako kopnenih slatkih voda tako i mora. To je ona osobito fina i nježna a duboka svjetlo-zelena intimna boja vode, koja je došla do najsavršenijeg izražaja na Plitvičkim Jezerima. Ta je boja tako osjetljiva, da joj svaki oblak prema svojem sastavu, da joj svako kretanje sunca i kut, pod kojim sunčano svjetlo na zrcalo vode pada; da joj svaka zračna pojava i naslaga, koja mijenja zraku sunca; da joj svaki vjetrić, koji onako ili ovako više ili manje mreška površinu vode — daje svoje posebne tonove, koji očaravaju oči i razblažuju osjećajnost gledaoca. Te osebujnosti valjda stoje u vezi sa kemijskim sastavom vode, sa žućkasto-vapnenom bjelinom dna i sa zelenim okvirom jezerske vode, odnosno i sa refleksom

crno-bijelih stijena, koje čine okvir jezeru, u jezerskoj vodi. U većem ili manjem stepenu, a prema većem ili manjem stepenu mirovanja sve krške vode nose u sebi više ili manje razviti ovaj fenomen.

Uz hrvatske obale Jadranskog mora opaža se slična pojava. Prije svega je karakteristična duboka i sočna tamno modra, mjestimice gotovo crna boja mora, a na toj podlozi titraju sve boje refleksa. Takovo more prestaje na talijanskoj obali, vjerojatno radi plićine i mulja i u Otrantu. Tko nije vidio tu divnu igru boja u moru, a ima za to smisla, taj neka se za povoljne sunčane rasvjete mora proveze (motornim) čamcem n. pr. uz stijenje istočne obale otoka Sv. Grgura, pa da gleda čudo i uživa estetski nezaboravan i vanredan prirodni doživljaj: kako se u dubokom tamno-modrom moru igra zraka sunca u refleksu visoke (do 200 m) bijele, mjestimice okomite stijene u tamno-modrom zrcalu mora, koje živi, a monotoniju prekidaju refleksi crvenih i tamnih pećina. Tko ga jednom doživi i doista očuti, hodočastit će godimice, da taj čarobni utisak oživi.

I ovdje će tim sjajnim bojama i divnim refleksima biti uzrokom karakteristike, koje prate Dinarski gorski sustav i njegov krški sastav. Prije svega to su bijele stijene, koje se posve okomito i bez prelaza dižu iz dubokog mora, a dno mu je i opet popločano bijelom stijenom, koja se gubi u dubini. Zatim čisto nebo, koje reflektira svu modrinu golemog nebeskog svoda u duboko more. Konačno refleks sa silnih masa većinom bijelog Velebita i refleks sunca sa tih golemih stijena u moru, čistom kao kaplja rose. A sunce, puno ultra-violeta, snažno, jako, mlado i silno sipa neumorno bezmjerno svoje bogatstvo svijetla na ovaj spoj krajnjih kontrasta dubokog modrog mora i visokih bijelih stijena.

m) Konačno, da sa svih strana ispitamo problem, valja spomenuti, da Dinarski gorski sklop stavlja na volju i energiju svojih alpinističkih sljedbenika veće zahtjeve nego Alpe na svoje redovne posjetioce. Direktno penjanje ili spuštanje po užarenom kršu na ili sa oko 1600 m aps. vis. u kraju bez vode, bez sjene, po kamenu, po teškom ili nikakovom putu, eventualno po buri itd. zahtijeva veliku ustrajnost i znači napor. Isto tako klimatske prilike su u kršu ne-povoljnije nego na Alpama i podvrgnute su naglim promjenama. Međutim to ne znači nipošto, da su Dinarske planine opasnije od Alpa. One su djelomično napornije, ali neopasne, ako se promišljeno ide, jer se najteže zapreke mogu većinom potpuno svladati. Tako n. pr. uspon na hrbat Sjevernog Velebita do Krajačeve kuće i dalje do Rožanske Rossijeve kolibe postrance sa Oltara ide kroz šumu, livade i visoke pašnjake, te je od prilike jednak onome iz Za-

greba preko Gračana na Sljeme. Jednako i zasnovani put hrptom od Krajačeve kuće do Rožanske kolibe bit će bez veće poteškoće, a uspon iznosi po prilici oko 300 m. Razlika visine od Oltara do Krajačeve kuće na Zavižanskoj Kosi iznosi samo oko 650 m.

n) Valja objektivno istaknuti, da su Alpe, pa i naše, prosječno apsolutno više od planina Dinarskog gorskog sklopa, premda i u ovom gorskom sklopu ima planina nad 2000 m (Čvrsnica, Prenj, Maglić, Bjelašnica itd.), pače i nad 2500 m (Durmitor, Komovi), čime se ta razlika ublažuje. U Dinarskom gorskom sklopu se ta razlika u visini malo ili nikako ne opaža sa dva razloga: prvo, jer se naše planine s morske strane dižu sa morskog zrcala neposredno do visine od 1800 m i više metara, dok visoke alpske doline, odakle se dižu neposredno alpski vrhunci, imaju visinu oko 1000 m, pa je dakle neposredni utisak uspona u pogledu visine podjednak. Drugo, što se preko hrpta Dinarskih planina izravno bore oprečni klimatski uplivи morske i kopnene klime sa mnogo i hladnih oborina. Osim toga u kopnenom zaledu se na velike udaljenosti nalazi čitav niz paralelnih gorskih lanaca istog Dinarskog gorskog sklopa, koji stvaraju klimu hladnom, oporom i neprijatnom. Tako je primjerice na Bijelim Stijenama u neposrednom zaledu mora visina, na kojoj raste runolist, potisnuta na 1200 m.

Alpe su poradi svoje veće apsolutne visine i svoga geološkog sastava mogle razviti i razvile su veću grandioznost oblika i visine svog stijenja. Tako primjerice je izvan prispodobe sjeverna stijena Triglava, koja je uostalom jedan od najosebujnijih i najvećičajnijih završetaka alpske doline u evropskim Alpama.

Alpe imaju na svom velikom prostranstvu više turističkih područja, od kojih je jedno ljepše od drugoga počevši od Dauphiné-a preko središnjeg grebena zapadnih Alpa sve do Dolomita, Tirola i Salzburga. Nadalje one imaju osobitih prednosti u turističkom pogledu, napose za one, koji traže veće visine, vratolomne uspone i silaze, smione penjačke pothvate, krajeve vječnoga snijega i leda i dr. No one su u glavnom istražene i ne pružaju gotovo ništa novo pionirima alpinizma. Dinarske planine, istina, ne mogu se s njima takmiti visinom ni veličajnošću gorskih oblika, ali kriju u sebi veliko bogatstvo osobitih prirodnih čara, pa i prednosti pred Alpama. To je u prvom redu njihov vanredno zgodni geografski smještaj i po njem uski spoj s Jadranom. Najveća raznolikost i specifičnost krških oblika i pojava na njima u vezi s morem takova je odlika, koja stoji bez poređenja i takmaca u Evropi, a možda i u svijetu; i to u kraju, koji predstavlja pravi prag Srednje Evrope. To je svakako novost i vanredna rijetkost za srednjeevropski turizam.

ROŽANSKI KUKOVI

Dane od 21. do 26. X. 1929. proveo sam sa g. min. Dr. Krajačem u Rožanskim Kukovima. Ne mogu praviti paralele između toga kraja i dijelova Južnog Velebita, jer osim krajeva od Ramina Korita do Šugarske Dulibe drugih dijelova ne poznam; no može da se kaže: Velebit je lijep, jer ima Rožanske Kukove. Prekrasni su i Dabri, no u njima planinar uživa, kad gleda panorame. Dobre treba gledati s boka, da im se uhvati divotu. Rožanski Kukovi su ljepota u detalju! Pogledi na Kukove sa strane su uopće i u manjoj mjeri nemogući, jer za to nema u neposrednoj okolini zgodnog vrhunca, premda mi je još uvijek u pameti posebna divlja romantika Kukova u sveukupnom pogledu s Malog Rajinca iz g. 1919. U Rožanske Kukove treba roniti!... jer vrtače, divlje jame, ponori, propasti i duboke sniježnice vrve svuda okolo Kukova, zjape na obje strane strmih i uskih grebena, a svaka je drukčija: jedna lijep, ubav vrtić, druga zelena livadica sa šumarom male bukve i plazave klekovine, treća je kameni more iskršenih pećina, četvrta groblje sa stotinama spomenika, peta silaz u podzemlje, šesta: — »Lasciate ogni speranza...« I tako redom!

Iz vrtača, sa grebena među njima i sa razjedenih hrptova jedan neopisiv splet i bogatstvo kamenih oblika, golih, nazubljenih, klizavih, izgrizenih, nakostriješenih klekovinom, iskrivljenih, udubenih, u puzanju zaostalih, isparanih škrapama u obliku orgulja, modernih fasada, vitkih i debelih tornjeva, glava s vratom itd. Desno zinulo čitavo brdo: izljev jame, koja se odozgo jamačno čini bezdanom sniježnicom, lijevo uska duga pukotina, sprijeda spilja gotskog svoda otvorena na jedan i drugi kraj — kratica iz bezdana u propast. Nad njom greben kao most od tornja kuli. Među mnoštvom jama i propasti ispeli se kukovi sunovrati i litice lomivrati i slazovi deriguzi (i moj drug je svako veće hlače krpaol!) kao usprkos razornoj moći leda i snijega, kiša i vjetrova, sunca i gromova. S jednog se kraja Varnjača, a s drugog Crikvena podbočile u dna vrtače na sve strane stopedestmetarskim glatkim kamenim pilonima kao od čelika, viju glave oholo iznad 1600 m i ne haju za lavež podzemnih ždrijela, što se kese na njih sa sviju strana. Dok smo, nek smo!...

Vrt kukova, vrt grebena, vrt šiljaka, tornjeva i obeliska, vrt točila, terasica i strmaca, vrt vrtača, jama, ponora, propasti i bezdana. Igralište, pokušalište i tvornica krških neizmjernih snaga. Orijaško stvaranje i razaranje oblika. Obilje promjena kao na Plitvičkim Jezerima, tek jezera nema. Oči ipak kao da ih nalaze. Na dnu jezovitih sniježnica prelazi bjelilo snijega u smaragdno-zelenu boju rekao bi jezer-

ca. Glečerski led vara oko i doskora se gubi pomiješan s mrakom u tamne dubine podzemnih putanja. Na relativno malom prostoru iskaže se očima: što znači krš u visini od 1600 i više metara, što će reći divlja snaga prirode, što mogu da stvore tisućleća! Hajdučki Kuk, hajdučka pećina! Ali još prije bili su Tatari, pa Turci i Mlečani, i ovo je bila tvrđava, zaklonište, gdje su djedovi vili orlovska gnezda, kad u ravnicama i primorju nije bilo slobode i mira. I kakova tvrđava!... A pod njom puca more, koje se gubilo, ali i natrag dobivalo.

Ja sam međutim tek zavirio u Rožanske Kukove. Od četiri dana u Kukovima nije bilo nijednog bez kiše, grmljavine i gусте magle.

Fot.: dr. I. Krajač.

ROŽANSKI KUKOVI: ROSIJEVA KOLIBA HPD ISPOD PASARIĆEVA KUKA

Nikad se oku nije pokazalo u isti mah više od dva tri Kuka, a po sadanjem bespuću moglo se tek ponešto kružiti oko sigurnog zakloništa ispod Pasarićeva Kuka. Možda ima još superlativa onome, što smo oteli magli za ta dva tri dana. Posadio sam piramidu na tri kuka Varnjače i na kotu 1644 Crikvene; uspeo sam se zapadnim kaminom na Pasarićev kuk, a zajedno s Dr. Krajačem i Markom Vukelićem sišao u Divlju jamu među Varnjačom i Novotnijevim kukom, što je i za njih stare znance kukova bila senzacija. S Markom Vukelićem sam 25. X. posjetio i Hajdučku pećinu u Varnjači. Imam ponešto jasnu sliku o svemu, što je u Kukovima po tvrđenju Dra Krajača najvažnije, i držim, da su Kukovi objekat, kome treba posvetiti naročitu pažnju.

Dok cesta Sv. Juraj—Oltari i Jablanac—Alan ne budu valjane autoseste, nema naravno govora o brojnom posjećivanju Kukova.

No Kukovi kao osobito turistička atrakcija traže i opravdavaju, da se spomenute ceste urede i uzdržavaju. Planinarski put Oltari—Alan dao bi se prevaliti u 8 sati hoda, a od Zavižana iz Krajačeve kuće (među samim Kukovima sve do Krajačeva Kuka) do Alana i za 5 sati, kad bi se napravila gorska staza od Krajačeve kuće ispod Velike Kose, k moru kraj Balinovca, pa ispod Gornjeg Zavižana, preko kote 1595, pored kote 1617, istočno od Gromovače (kota 1675) prama Rožanskoj kući, a odavde sedlom istočno od kote 1644 kuća Crikvene, pored kote 1598, zapadnom padinom Krajačeve kuka, pa dalje istočno od Rožanskog vrha i Alančića na Alan. Svega oko 12 do 14 kilometara. Ovaj dio Velebita turistički će biti otvoren tek izgradnjom ove gorske staze sa sjajnim vidikom na more i vrhove Velebita; ova bi učinila ovaj kraj turističkom atrakcijom prvoća reda. Markacijama samim, pa i najsolidnije provedenim, ne može se taj čarobni dio Velebita otvoriti većem broju turista, jer ovih ne će biti, dok bude glavni prolaz išao lijepim doduše, ali ne senzacionalnim dolom Zavižan—Lubenska vrata.

U. GIROMETTA:

SPLIT

JOŠ O VRANJAČI*)

Ovih je dana uspjelo nekolicini mlađih članova H. P. D. podružnice »Mosor« u Splitu, nadahnutih plemenitom i altruističkom idejom, da očuvaju od daljnjega rušenja jednu od najljepših podzemnih tvorevina Dalmacije. Unajmio za »Mosor« pećinu Vranjaču i to za niz od 30 godina. Uz pomoć »Mosora« namjeravaju urediti Vranjaču tako, da bude pristupačna mladome i starome, domaćemu i stranom. U tu će svrhu proširiti oknasti otvor, koji iz pećinskog atrija vodi u prostranu podzemnu unutrašnjost, i osigurati ga željeznim vratima. U atriju će i unutrašnjosti provesti udobne staze i stepenice, a podzemnu će pak dvoranu rasvijetliti umjetnim svjetlom. Za provedenje takvih radnja trebat će naravno prilično novčanih sredstava, ali će k tomu trebati i priličnog opreza, jer je izvođenje radnja u podzemnim šupljinama krša ne samo komplikovano, već i opasno. Ja se ipak nadam, da će mladim Mosorašima, uz savjet i iskustvo starijih, pocí za rukom, da sve to lijepo, podesno i sretno izvedu tako, da će Vranjača još nastajnog proljeća postati jaka atrakciona točka za domaći i strani svijet, pa da će ona biti svijetli dokaz altruističke ljubavi splitskih planinara prema prirodnim ljepotama svoje rodene grude. Uredenjem će se pećine omogućiti nadalje razna znanstvena istraživanja, jer nije nipošto isključeno, da se pod silnim nanosom u atriju pećine skrivaju još i danas ostaci diluvijalnih i postdiluvijalnih životinja, a moglo bi se naići i na tragove trogloditskih naših pradjedova. U slučaju pak, da bi novčana sredstva dostajala, mogla bi se vršiti bušenja u smjeru glavnih diaklaza, pa možda doprijeti tako i do nenaslućenih podzemnih čari. Ja im kao stari »jamar« sve te lijepe

*) Vidi detaljni opis i slike Vranjače: »Hrv. Planinar«, br. 3. god. 1926

uspjehe želim i čestitam uvijek spreman, da ih, u koliko mi bude moguće, savjetom i djelom u njihovu nastojanju pripomognem.

Dok im to poručujem, dotle ču da im iz mojih speleoloških bilježaka nešto pričam, što mi se još god. 1911. u Vranjači desilo. Prijе svega par riječi o samoj Vranjači.

Vranjača, posmatrana sa morfološkog i genetičkog stanovišta, nije pećina, već je naprotiv jama i to takva, kojoj je vertikalni (okomiti) dio propao, a ostao danas samo njezin prošireni horizontalni, koji komunicira s prostranom pećinskom šupljinom. Prema tomu predstavlja današnja Vranjača senilnu jamu, na-

Foto sekcija H.P.D. "Mosor"

VRANJAČA: SLAPOVI I ORGULJE.

stalu, kao što je to kod većeg broja jama u kršu, mehaničnim djelovanjem voda. U nju je u davna vremena ponirala rijeka, ili jaki potok i stvorio tokom dugih vijekova velike podzemne šupljine, koje su se prestankom djelatnosti jame okitile sigastim tvorevinama. Oknasti otvor, koji iz današnjeg atrija vodi u 90 m dugu (smjer NS) i 60 m široku (smjer OW) podzemnu prostoriju, jest sekundarnoga postanka.

Seljacima Kotlenica bila je Vranjača davno poznata. Nisu oni samo u njezin rasvijetljeni dio zalazili, da utuku divlje golubove, već su neki znali da se također odvaze u horizontalne pećinske prostorije, pri čemu su za rasvjetu rabili drvlje namašteno paklinom. Za Vranjaču je inače znao pok. prof. Juraj

Kolombatović već god. 1886. U par mi je naime navrata pokojni profesor pričao o zanimljivoj vrsti netopira ulovljenoj u Vranjači spomenute godine. Da li je pak on osobno te netopire ulovio, ili mu ih je koji seljak iz Kotlenica donio, ne mogu da ustvrdim. Svakako stoji, da sam ja takvih netopira pri svojim zalazima u Vranjaču, god. 1910., 1911. i 1913. ulovio i to uvijek samo u pećinskom dijelu jame, a nikada u rasvijetljenom atriju, što je dokaz, da je pećinasti dio jame bio poznat već god. 1886. Prve nacrte i mjerena Vranjače izveo je rudar Miotto, Spiličanin, a prvi njezin opis, koji bilježi znanstvena literatura, potječe iz pera F. Kerner (Die Grotte von Kotlenica. Mitt. der K. K. Geog. Gesell. in Wien 1905.) Njegova se brošura inače ograničuje na slikoviti opis pojedinih podzemnih motiva Vranjače, a ne ulazi u znanstvena razmatranja.

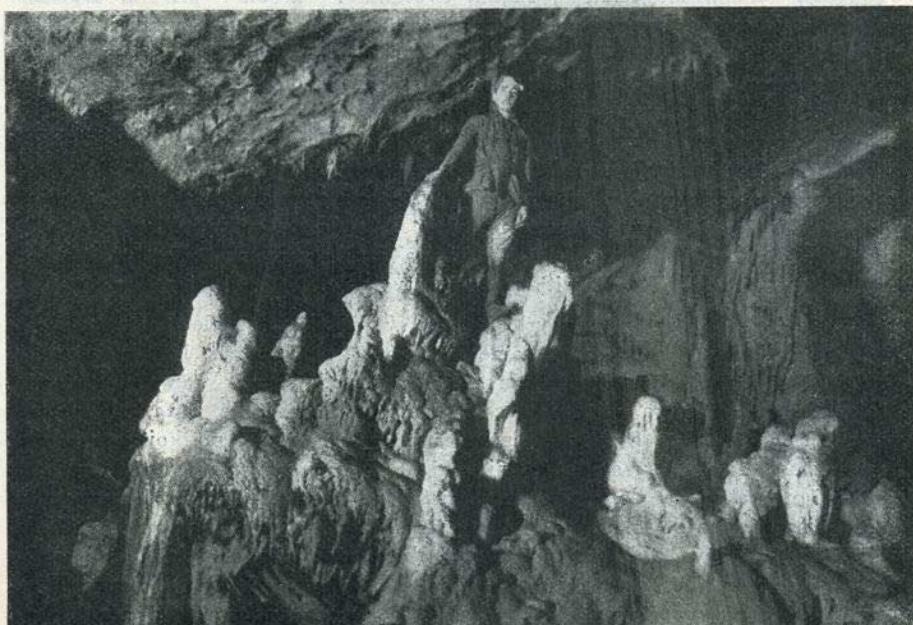
Prva naprotiv znanstvena istraživanja Vranjače s obzirom na njene morfološke i genetičke osobine izveli su prof. Girometta i Dr. Bujas (Dr. Bujas i prof. Girometta: Špiljarski odio i njegov rad, Program Velike realke, Split 1911. i 1912.; Prof. Girometta: Opis nekih pećina i jama srednje Dalmacije, Program Velike realke, Split 1912. i 1913.; Prof. Girometta: Fauna cavernarum Dalmatiae, Program Velike gimnazije, Split 1913. i 1914.; Prof. Girometta: Pećine i jame srednje Dalmacije, »Glasnik Geografskog Društva« u Beogradu; Prof. Girometta: Vranjača, »Hrv. Planinar«, Zagreb, 1926.).

Vranjača je nadalje zanimljivo i bogato nalazište troglobijske i troglofilne faune. Njenu su faunu u glavnom istražili: Dr. J. Müller i naš poznati entomolog Petar Novak i prof. Girometta. Ovaj je potonji pri istraživanju god. 1913. otkrio u Vranjači novu vrst bezvidnog pauka Stalita Giomettai (Prof. Kulczynski: »Anzeiger der Krakauer Akademie der Wissenschaften«).

Vranjača se zbog prostranosti podzemnih prostorija, a ponajprije zbog bogatog raskošja okapina (vidi slike), koje su na žalost zadnjih godina prilično oštećene, može smatrati, uz Čulumovu pećinu kod Kijeva, kao najlepša podzemna tvorevina Dalmacije. Toliko o Vranjači za danas dosta, a sada malo redaka o jednome od svojih prvih posjeta Vranjači.

Za jednoga zimskog dana god. 1911. uputih se ja s par svojih drugova i nekolicinom učenika u Kotlenice u svrhu, da zademo u Vranjaču i da izvedemo neka mjerena, kao i da snimimo par ljepših unutrašnjih motiva. Usprkos jakoj buri i snježnoj mečavi, koje su toga dana upravo bjesnile, stigosmo sretno pješke u Kotlenice i udosmo odmah u jamu. Živio je tada u Kotlenicama šepavi neki seljak, mislim, da se zvao Tukić. Premda mu je štaka bila vjerna drugarica, znao se on ipak da poput zeca vere po kršovitom terenu, prosutom zupcima, oštricama i divljim škrapama. Kako je on svojatao Vranjaču za sebe, to smo, pri svakom našem zalazu u jamu, imali s njim neprilika. Tražio on od daka i od učitelja po krunu na glavu. Razumije se, da mu to toliko s profesorima koliko s učenicima nije upaljivalo, zbog čega je bilo svaki put riječi, preprikala i psovki. Prigodom spomenutog izleta riješio se »ševonja« da nam se grđno osveti. Opazivši »jamare«, kako idu k njegovoj Vranjači, došuljao se nakon ulaza i zatvorio s par ovećih kamenova maleni oknasti otvor, koji iz rasvijetljenoga atrija vodi u tamnu unutrašnjost. Da uzmognе pak pošto poto iznuditi novac, sakrio se on iza jednoga sigastog stupa, nekoliko metara daleko od spomenutog zatrpanog okna (otvora). Mi smo uz to u unutrašnjosti podzemne šupljine mjerili i snimali. Par je snimaka bilo potpuno uspjelo, no pri trećoj se snimci dogodi, pri eksploziji magnezija, teška nedača. Jedan naš učenik, i to baš danas blagopokojni prof. Rade Tommaseo, koji me je pri mo-

jim špiljarskim ekskurzijama velikim zanosom i ljubavi pratio i bitno pridonio mnogom mojem skromnom uspjehu, bude zahvaćen od plamena tako nemil, da se jadan odmah srušio na zemlju. Nasta shvatljivo zapomaganje i opća zabuna. Pošto smo se malko razabrali i odlučili iznijeti unesrećenika na danje svjetlo, da mu pružimo prvu pomoć, uputisemo se prema oknastom otvoru. Došavši do pobočnih stijena pećinske šupljine, gdje je naime moralo da stoji okno, kakvo li nasto za nas zaprepašće, kada otvora više ne mogosmo naći! Traži desno, traži lijevo — utaman, svuda čvrsta stijena, a otvoru ni traga. Često sam prigodom istraživanja jama i pećina u kršu mnogo gorku iskusio, a čak se i par puta sa smrću sprijateljio, no nikad nisam časovito toliko duševno i tjelesno onemogao, kao onog momenta, kad sam oko sebe ugledao ustravljeni lica učesnika, a pred krutom zagonetkom, koju nijesam znao ni

Fotosekcija H. P. D. „Mosor“

VRANJAČA: MOTIV IZ CENTRALNOG DIJELA PEĆINSKE ŠUPLJINE

dokučiti, a kamoli riješiti. Sav uzbuden počeo i ja da tražim otvor desno i lijevo, davši pri tomu malog, da se svjetla pogase u nadi, da tako možda spazim tračak danjega kakvoga svjetla. Dok sam tako uokolo sigastih stupova tumarao, namjerim se iznenada na nekakav stvor ne znaјući tko je, što je, ni otkud je. S navike izvadim električnu svjetiljku, pritisnem puce i na svoje golemo začuđenje spazim pred sobom... šeponju Tukića. Sad mi se zagonetka odgonetnula. Istrgnuv revolver uperim mu ga ravno u prsa uz gromorodni povik: »Vodi nas van, inače te odmah šaljem Bogu na istinu!« Sav se ustravljen pred ubojitim oružjem približi otvoru, koji je bio vješto maskirao, odmakne kamenje i svjetlo Božje sine. Izidosmo na to napolje, a njemu platismo, kako mu je pristajalo, njegovu neslanu šalu, nakon čega se hitno povratismo u Split, da unesrećenika što više i bolje liječnički pomognemo.

Ovakvih i sličnih upadica desilo mi se više puta pri kasnijim zalazima u Vranjaču, a dešavalo se to i drugima, pa i nekim strancima. Danas, kad je H. P. D. podružnica »Mosor« unajmilo Vranjaču od seljaka vlasnika, otpasti će u buduće svi ovakvi neugodni slučajevi. Umjesto prepiraka i riječi bit će posjetiocima iskazana od seljaka svaka susretljivost, što će nemalo pridonijeti dobrom ugledu i glasu ne samo sela Kotlenice, već i uopće Dalmacije, a napose našega seljaka.

* * *

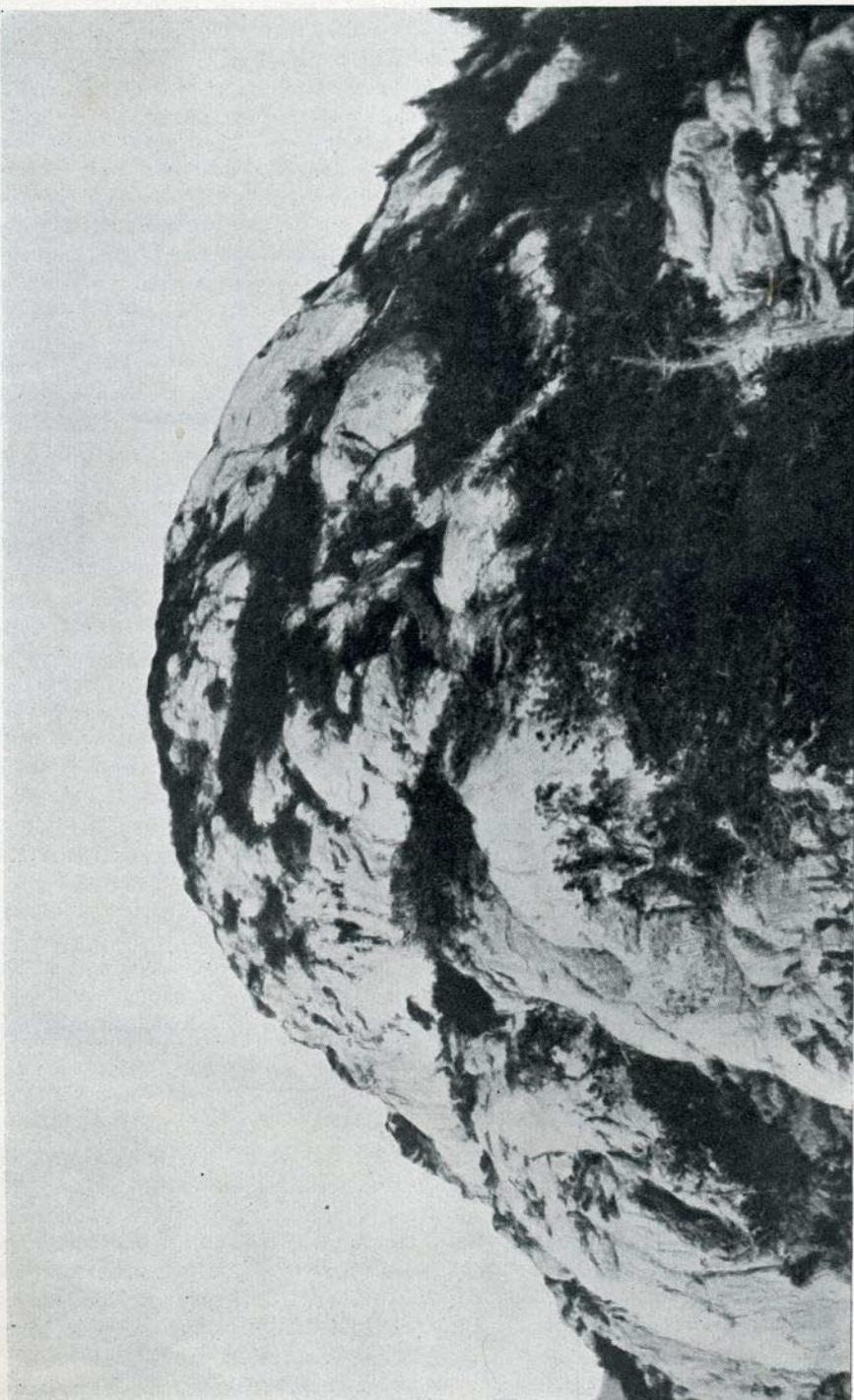
UREĐENJE I OTVORENJE SPILJE VRANJAČE. Na sjevernom podnožju Mosora kod Dugopolja kraj Splita, nalazi se prekrasna pećina Vranjača, koja se bogatstvom spiljskog nakita, sjajnih dvorana i čarobnih prizora, uspješno natječe sa čuvenom Postonjskom spiljom, koju, pače, po судu nekih, i natkrili je. Spilja je dosad široj javnosti bila gotovo nepoznata, posve neuređena i teško pristupna, pa otkad ju je slučajno neki pastir otkrio, u nju su zalazili tek istraživači podzemnih spilja i rijetki pojedinci. Znamenitost njezinu za unapređenje turizma prvi je pravo shvatio prof. U. Girometta, predsjednik HPD podružnice »Mosor«, koji ju je kao speleološki stručnjak, uzduž i popriječko nebrojeno puta razgledao i o njoj priopćio više znanstvenih opisa. Na njegov je poticaj radina podružnica »Mosor« nedavno nabavila tu spilju, sklopivši s vlasnikom ugovor na dulji niz godina, te ju za kratko vrijeme toliko uredila, da se je moglo 15. XII. 1929. slaviti svečano otvorenje.

Put do spilje Vranjače je vrlo zgodan. Od Splita do sela Kotlenice vodi dobra kolna cesta, a od sela do same spilje (600 m) lijep put, koji je izgradilo samo planinarsko društvo iz svojih sredstava. Ispred otvora Vranjače uravnano je oko 100 m² prostora, a sam ulaz je impozantan. Prije je u ždrijelo pećine vodila opasna strmina, a sada su na njoj izgrađene stube, po kojima se lako silazi i izlazi. Takove su stube načinjene i na drugim opasnim mjestima pećine, izgrađeni nogostupi, a tlo uravzano. Društvo je uvelo i električnu rasvjetu u spilju, čime je znatno olakšano mjezino razgledavanje. Radove oko uređenja spilje izvodi društvo vlastitim sredstvima, koja je namaklo obilnim dobrovoljnim prinosima svojih članova i dobrotvora. Treba priznati, da je općina Klisa došla društvu u pomoć time, što je dala 100 vreća posebnog cementa i obećala još dalje količine prema potrebi. Osim toga živo se zauzela, da su okolni seljaci dali 200 besplatnih nadnica kod uređivanja spilje. Radove je rukovodio požrtvovni član g. Rade Mikačić, koji je preko mjesec dana neumorno radio, da od Vranjače učini svjetsku atrakciju.

»Mosor« je 15. XII. 1929. svečanim načinom proslavio otvorenje spilje u prisustvu velikog broja planinara, predstavnika državnih i općinskih vlasti i brojnih seljaka iz sviju mosorskih sela, dok su Kotleničani, ponosni, što se ova krasna spilja nalazi na području njihova sela, bili svi do jednoga na proslavi. Njima je predsjednik g. Girometta u svom pozdravnom govoru upravio ove značajne riječi: »Istina je, da su planinski visovi naši najmiliji pothvati, ali je također istina, da putovi, koji nas do visova vode, prolaze kroz najzabitenija sela tako, da postajemo živa veza između grada i sela. Penjući se na naše planine, omogućeno nam je, da rođenim očima promatramo rođenu grudu, da je upoznamo i s poznajem da je ljubimo. Nas planinare primorskog krša teško se doimljaju pusta golotinja ovog kraja, zbog čega se svojski zalažemo oko pošumljivanja krša priređivanjem seoskih zborova u cilju, da neukom se-

Fot.: dr. I. Krajač.

ROŽANSKI KUKOVI: VRH KRAJACEVA KUKA (1690 m).

Digitized by Google

ljaku predočimo blagodat šume za ekonomiju i higijenu sela. Malo tko pozna bijedu i nevolju Zagore kao planinari, a nitko ne zna bolje od planinara da cijeni širokogrudnost i gostoprimstvo našega sela. Upravo bi zbog toga znali splitski planinari da više puta poduzmu karitativnu akciju za selo, a to ne samo da seljaku pomognu, već da mu se i oduže. Predsjednik je svoj govor završio poklikom Nj. V. Kralju, što su svi prisutni prihvatali sa oduševljenjem.

U znak naročitog priznanja prof. Giometta predao je g. Radi Mikačiću srebrno društveno odlikovanje, prvo, koje je dosad podijeljeno, što su prisutni popratili sa odobravanjem.

Kad su učesnici slave unišli u unutrašnjost spilje, opažalo se već na ulazu na svačijem licu iznenadenje. Ljepote spilje opisuje izvjestitelj splitskog »Novog Doba« (16. XII. 1929.) ovim zanosnim riječima: »Pobočne stijene pećine daju sliku bogatih i čarobnih sagova, divnih zavjesa, kakve može da istka samo priroda. Sa čitavog svoda pećine vise divne i brojne vis-kite različitih oblika, veličine i boje. Električne žarulje rasvjetljuju ovaj divni podzemni svod, koji silom nagoni maštu da radi. Na prvi mah čovjek ne zna, na koju stranu da pogleda, jer dok se na lijevoj strani prostiru divni zastori, dotle se na desnoj dižu veličanstveni stupovi, veći i manji, išarani mističnim figurama, iz kojih uobrazilja stvara carska prijestolja, raskošne oltare sa Istoka, slike, kakve se prikazuju samo u istočnjačkim pričama. Sve to u svjetlosti električnih sijalica bliješti, treperi i svjetluca, kao da je čitava prostrana pećina urešena milijardama najdivnijih dragulja. Mnogi, koji su vidjeli »Vranjaču« i koji poznaju čarobnu Postojnsku spilju, ostali su iznenadeni, jer u »Vranjači« osobito u mjoj podzemnoj prostoriji ima stalagmita, koji su veći i ljepši, nego što su u Postojnskoj spilji. Vranjačka spilja pored vilinskog Marjana i čarobnih slapova Gubavice, treće je zrno u nizu bisera splitske okolice. I kao što netko ne može da posjeti Split, a da ne posjeti Marjan, odakle puca divan vidik na splitsku okolicu, a da se ne divi veličanstvenom vodopadu Gubavice, tako ne bi nitko smio da u ove krajeve dođe, a da ne vidi ovu veličanstvenu spilju, koju bi sa malo više truda i propagande trebalo učiniti privlačnom točkom svih posjetilaca Dalmacije.

Prigodom svečanog otvorenja Vranjače izdalo je HPD podružnica »Mosor« brošuru o Vranjači sa radnjama prof. Giomette i Dr. Fr. Kerner. Brošuri su priložene dvije veće slike iz podzemnoga dijela Vranjače kao i njezin tlocrt. Čist prihod je namijenjen fondu za dalje uređenje ove krasne spilje, koja će s vremenom pored »Modre spilje« na Biševu postati glavnom privlačivom točkom za ljubitelje prirode iz bliza i daleka.

DRUŠTVENE VIJESTI

PLANINARSKA REDUTA HPD-a SREDIŠNICE U »ZAGREBAČKOM ZBORU«. Po običaju prošlih godina »Hrvatsko planinarsko društvo« priređuje u subotu dne 1. veljače o. g. planinarsku redutu u velikoj industrijskoj palaci »Zagrebačkog Zbora«. Ove godine program pokladne redute uz koncert i plesne komade, što ih izvodi potpuni orkestar zagrebačke vojne glazbe pod ravnjanjem višeg vojnog kapelnika Vimera, donosi ugodnu i zabavnu novost: nastup popularnoga komičara g. Cilića u šaljivoj ulozi planinara izletnika u potpunoj planinarskoj opremi. Ulaznina 20 Din po osobi. Odijelo obično, planinarsko ili maske. Početak u 8 sati na večer. Vlastiti buffet. Dobra domaća vina. Ples do zore.

PLANINARSKA KUĆA (Pasariceva) na Ivančici ostaje preko zime zatvorena, a ključevi se nalaze kod naših podružnica »Ivančica« u Ivancu i »Oštarcu« u Zlataru. Planinari, koji bi se iz Zlatara uspeli na Ivančicu, mogu dobiti ključeve kod tajnika podružnice »Oštarc« g. Ferića, trgovca u Zlataru. Pri tom treba platiti pristupninu: D 1 za članove, 2 za nečlanove i noćarinu: D 10 po osobi za članove, D 20 za nečlanove (kao u Sljemenskoj kući).

PONOVNI OSNUTAK PLANINARSKЕ PODRUŽNICE U ŠIBENIKU. Grad Šibenik sa 18.000 stanovnika, ima vrlo zgodan položaj: na domaku je Južnom Velebitu, Dinari i Promini, a u neposrednoj blizini nalaze se čuveni vodopadi Krke sa impozantnim Skradinskim bukom, koji kao prirodno čudo dolaze gledati putnici iz bliza i daleka. Sama priroda kao da mu je namijenila ulogu, da postane važno stjecište planinarskog i turističkog pokreta za sjevernu Dalmaciju. Prije nekoliko godina ondje se u tom cilju osnovala podružnica HPD-a, koja je na žalost radi poznatog nehaja naskoro prestala djelovati. Sada se u Šibeniku ponovo pokreće osnutak podružnice, pa ima nade, da će uzorni primjer splitskog »Mosora« naći u Krešimirovu gradu kolo radnih suradnika na planinarskom polju.

SPILJE NA IVANČICU Osim dosad poznatih dviju špilja pod vrhom Ivančice, od kojih je jedna veća t. zv. Cingulica sa dvije dvorane, a druga manja t. zv. »Modra spilja«, ima na sjeveru Ivančice još treća spilja, kako namjavlja naša podružnica »Ivančica«. Ta se spilja nalazi u blizini izvora potoka Željeznice, a narod ju zove »Spilja Stanovnik«. Sada je potpuno zatrpana zemljom; jedino odozgo ima malen okomit otvor. Istraživanju te spilje moglo bi se pristupiti tek u proljeće.

NOVE SPILJE I TURE U HRVATSKIM PLANINAMA. Pod kraj kolovoza 1929. posjetili su članovi HPD-a Dr. Ivan Krajač i Božidar Sikošek veliku okapinu zvanu Mrtološka Peć na visini od oko 640 m aps. vis. (na ulazu), udaljenu oko 3 km hoda od drage Lisarice u Južnom Velebitu.

Iza toga su posjetili Hreljinu Pećinu oko 620—640 m aps. vis. kod Gažića, Hreljinovca nad dragom Krušćicom u Južnom Velebitu, dugu pod površinom oko 75 m u dvije dvorane; gornja u visini ulaza a donja veća oko 15 m niža.

Konačno su posjetili oko 40 m dugu pećinu u Dragi Rudelinki oko 120 m nad morem nad zalivom Lukova Šugarja.

Dne 23. X. 1929. spustili su se penjački gg. Dr. Ivan Krajač, Ante Premužić i Marko Vukelić sjeverno pod Varnjačom u Rožanskim Kukovima u veliku, većim dijelom gotovo posve okomitu kamenu vrtcu sa polušpiljom golemog otvora, koja je bila u dnu puna starog snijega sa ponorima pri njenom kraju. U kamenim bokovima vrtče nalazi se više okomitih prirodnih okruglih šupljina u dnu spojenih sa hodnikom, odnosno spiljom, koja svršava većinom sa ponorom.

Dne 24. X. 1929. popeli su se isti sa sjeverozapadne kamene sedlaste pregrade na kamenitu Varnjaču u Rožanskim Kukovima oko 1630—1640 m aps. vis., kojoj je kameni greben na dva mjesta tek pol metra širok, dižući se iz gotovo okomite stijene visoke u sjevernom dijelu više od 100 m. Na srednjem vrhu je g. A. Premužić postavio kamenik (Steinmann).

Dne 25. X. 1929. popeli su se gg. Ante Premužić i Marko Vukelić kroz kuloar, koji je pod vrhom težak, u prostranu t. zv. Hajdučku Pećinu u jugo-

istočnoj glavi stijene Varnjače, gdje su našli vode. Istoga dana popeli su se s te strane na najjužniji (treći) vrh Varnjače. Istoga dana popeli su se na najviši greben kamenog hrpta Crikvene 1644 m a.s.p. vis. u Rožanskim Kukovima.

OSNUTAK SKI-SEKCIJE U SREDIŠNJICI HPD-a. Veliko proširenje zimskog sporta kod nas izazvalo je potrebu, da se u krilu središnjice HPD-a osnuje ski-sekcija. Isti se pokret javlja i kod nekih naših podružnica, pa je već naša podružnica »Velebit« osnovala ski-sekciju. Središnji upravni odbor drži, da se takve sekcijske osnivaju u krugu podružnica, a ne da članovi podružnice budu članovi ski-sekcije središnjice, kako su neke podružnice predlagale. Ski-sekcija središnjice nema detaljno izrađenih pravila, ali glavna joj je svrha-propaganda (predavanja), uputa o potrepštinama i tehničici, tečajevi za skijanje, zajednički izleti, utakmice i briga oko verifikacije. Članovi sekcijske i kod središnjice i kod podružnica mogu biti samo članovi društva. Samo uređenje sekcijske kao i sekcijski doprinos određuje sekcijska sama. Pravila imaju biti u skladu s društvenim pravilima. Članarina sekcijske središnjice iznosi D 2 godišnje, prisupnina D 2, iskaznica D 1 i sekcijski znak D 15, dakle ukupno D 20. Ako se sekcijska podružnica ili sama podružnica želi začlaniti u »Jugoslavenski zimsko-sportski savez« u Ljubljani, plaća godišnje D 100 članarine, pa se u tu svrhu glede informacija o pristupu i verifikaciji neka obrati na Zagrebački zimsko-sportski podsavet (adresa: Dr. Lipovščak, Nikolićeva 4. III.). Članovi sekcijske, odnosno podružnice, moraju biti pojedince verificirani za Savez, ako žele uživati pogodnosti Saveza. Samo ovako verificirani članovi imaju pravo nastupa na javnim skijaškim utakmicama i mogu uživati povlasticu trokratne polovične vožnje na željeznicama za vrijeme šest zimskih mjeseci. Ski-sekciji HPD-a podružnica »Velebit« na Sušaku pristupilo je odmah u početku 80 članova, što je za naše prilike lijep broj. Izrađena su posebna pravila i upute za članove ski-sekcije, a sama se podružnica začlanila u »Zagrebački zimsko-sportski podsavet«. Kao zgodan skijaški teren odabran je okolica Delnica, u kojima su rezervirane sobe za noćenje skijaša.

PLANINARSKA LITERATURA

PLANINARSKI VODIČ PO VELEBITU OD Dra. J. POLJAKA izlazi ovih dana iz tiska i sredinom veljače počinje se raspačavati. To prvo stručno-planinarsko djelo u našoj literaturi o najvećoj i najljepšoj planini u Hrvatskoj, bogato je ilustrirano i ukusno opremljeno. Ukrašeno je sa 20 velikih slika u modernom bakrotisku i sa 101 slikom u tekstu, a snabdjeveno sa 4 velike karte, što mu u znatnoj mjeri diže cijenu. A da sjajnim slikama posve odgovara i misaoni sadržaj, za to jamči ugledno ime autora, koji je dosadašnjim radom izšao na glas kao geološki i planinarski istraživač Velebita. Cijelo djelo ima 17 štampanih araka i opremljeno je platnenim uvezom. Kako kršni Velebit stoji u središtu interesa ne samo među planinarima — ta koga nije razdragala omiljela pjesma: »Vila Velebita, našeg roda dika? — može se pouzdano očekivati, da će ta knjiga naići na dobar odziv. »Hrvatsko planinarsko društvo«, koje nije žalilo troška za dolično izdanje toga djela, uljudno poziva svoje članove i prijatelje hrvatske knjige, da se pretplate na ovaj stručni planinarski prvijenac o Velebitu. Pobliže o tome govori posebni oglas u ovom broju našega lista, na koji svraćamo pažnju. Da čitaoci vide, kakvih ilustracija ima u tom »Vodiču«, donosimo u ovom broju na ogled dvije slike sa Rožanskim Kukovima u Sjevernom Velebitu.

O VELEBITU donio je prošlogodišnji slovenski »Planinski Vestnik« u 11. i 12. broju dva lijepa stručno-planinarska članka iz pera odličnoga slovenskog planinarskog pisca g. dra. Josipa Čirila Oblaka, koji je i kod nas poznat kao vješt planinarski predavač. Niz njegovih članaka o Velebitu nastavlja se u ovogodišnjim brojevima spomenutoga »Vestnika«.

O VELEBITSKOJ VISOČICI I RADU HPD-a donosi »Hrvatski narodni Kalendar«, što ga je za g. 1930. izdao »Napredak«, hrvatsko kulturno društvo u Sarajevu, dva informativna članka sa više uspјelih slika sa naših planina. Vrlo lijep članak o Visočici napisao je g. Ivan Gojtan, graditelj planinarskoga doma na Visočici, koji je svečano otvoren na Petrovo i prozvan njeđovim imenom. Opis, pun vedrine i zanosa za planine, završuje pozivom: »Na planine! Visina odgaja karaktere, velike i plemenite duše, a nizina rada baruštine, niskost i opačine«. U g. Gojtana vješto je pero, pa je šteta, što se češće ne javlja. — U drugom članku prikazani su u kratko uspjesi »Hrvatskog planinarskog društva« od g. 1874. do danas, nadalje njeđove nove planinarske kuće i radni program za g. 1930. To je u zbitom obliku iscrpiva i točna informacija o radu našega društva za minulih 55 godina. Uz to donosi pet planinarskih slika: Tomislavov dom na Sljemenu, Gojtanov dom na Visočici, Pogled na Omiš i okolne planine, Pogled s Biokova prema Mosoru i Splitu i Pakleno kraj Obruča. Cijeli kalendar vrlo je lijepo uređen, pa uz potanko izvješće o vrlo zaslужnom kulturnom društvu »Napretku« donosi više važnih književnih prinosa o povijesti i kulturnom radu Hrvata u Bosni i Hercegovini. Toplo ga prepričujem planinarima.

U SAVEZU PLANINARSKIH DRUŠTAVA JUGOSLAVIJE izišla su nedavno dva informativna članka u dnevnim novinama: »Jutarnjem Listu« (u broju od 5. siječnja o. g.) od J. P. i u »Obzoru« (u broju od 10. siječnja o. g.) od g. dra. Ivana Krajača. Savez kroči putem napretka i dosad je pokazao vidnih i lijepih uspjeha.

O BIOKOVU izišao je u 9. broju (od 16. IX. 1929.) bečkog planinarskog časopisa »Der Gebirgsfreund«, glasila »Austrijskoga planinarskog društva«, informativan članak od Leopolda Landla sa dvije vrlo uspjele slike.

NAŠE SLIKE. Rosijeva koliba HPD u Rožanskim Kukovima (Sjeverni Velebit). Fot.: Dr. I. Krajač. U Donjim ili Rožanskim Kukovima je najduži visoki poprečni greben od Vratarskog Kuka do Hircova Kuka, odnosno Cipalskog Vrha. Na sjeverozapadnoj strani prema moru nad samim velikim sedlom Rožanskih (Donjih) Kukova nalazi se pred njima u visini od oko 1600 m lijepa mala travom obrasla čistina (Jerković Dolac), koja je živ i umiljat kontrast golim Kukovima i vrtačama u njenoj okolini. Sa sjevera zatvara ju gotovo okomitim stjenama poprečni greben Pasarićeva Kuka (na slici). Ovdje upravo pod njegovom najvišom stijenom na maloj umjetno povećanoj terasici, a nad rečenim velikim Rožanskim sedlom, nešto malo sjeverozapadno nad ponutom lijepom zelenom čistinom u visini od oko 1610—1620 m aps. vis. nad morem, nalazi se nevelika Rosijeva koliba HPD.

Ona se je tako stisla i priljubila pod stijene, da izgleda kao da potpuno spada u svoju divlu romantičnu okolinu. Mjesto, na kojem stoji, spaja u sebi sve odlike Rožanskih Kukova: visoku, razdrtu južnu stijenu Pasarićeva Kuka: tamno zelenilo visoke crnogorice, ublaženo mekanom zelenim travnjaka pod stjenama; visoko sedlo sa kotlinom Štirovca pod sobom; lijepi i ubavi Jerković

Dolac, te bujnost i ljepotu krških oblika hrpta Novotnijeva Kuka. Tako koliba sa okolinom tvori harmoničku sintezu prirode i kulture na velebitskom hrptu. Ona je odlično položena. Na sve strane od nje su relativno lagani a brojni usponi, većinom neteški penjački. Među njima ističem: zapadni (teži) i istočni (laganiji) kamin Pasarićeva Kuka, Hircov i Cipalski vrh nasuprot kojem Crikvene, dalje južno visoki poprečni kameni hrbat Krajačeva Kuka, sa desetak kamenih glavica, Varnjača, cijeli nazupčami poprečni kameni greben Crikvene, dakle južno visoki poprečni kameni hrbat Krajačeva Kuka, valjda drugog po visini u sjevernome Velebitu. Na sjevernoj strani je opet visoka skupina Gromovače i brojne glavice Čepuraša.

Pogled sa kolibe je vrlo interesantan. Vidik sa vrha na lako pristupnom zelenom Kuku, koji je prvi do malih Rožanskih Vrata u glavnom Rožanskom hrptu zapadno od Novotnijeva Kuka, oko 15 minuta hoda, vrlo je opširan na more i jedinstven na rastrgane kukove Sjevernog Velebita, napose od Zavižana do Velikog Alana. Sličan je pogled i sa Pasarićeva Kuka.

Ova je koliba danas najviša koliba HPD-a. Pristup iz Krajačeve kuće na Zavižanu po građenom putu je potpuno lagan za 3 sata, a (pogotovo) u zadnjoj trećini ima osobitih alpinskih senzacija.

Dr. Ivan Krajač.

Sjeverni Velebit: Vrh Krajačeva Kuka. Foto: Dr. I. Krajač. U Rožanskim Kukovima, tom vanredno divljem i romantičnom visokom prirodnom parku, koji sastoji od okomitih stijena najbizarnijih oblika, ističe se na jugozapadu od Vratarskog Kuka (1678 m), a sjeverno od Golog Vrha imponentna glavica dosad bezimenog Kuka, koji svojom visinom znatno natkriljuje okolne Rožanske Kukove. Dr. I. Krajač, koji je već g. 1922. otkrio to najzanimljivije područje Velebita uopće (»Hrv. Planinar« 1922., br. 4.), pokušao je nekoliko puta kroz dvije godine raznim pravcima do njega doprijeti sa sjeverne strane; ali je morao odustati, jer se to ne da izvesti u jednom danu iz plaminarske kuće na Zavižanu. Stoga je pokušao uspon od Velikog Alana, i tu je zanimljivim penjačkim usponom uspio, da se po njegovoj zapadnoj stijeni popne na njegov vrh, koji nije imao nikakvog trigonometričkog znaka, pa je zato postavio na njegovo tjemne kamenu piramidu, prozvavši ga »Krajačev Kuk«. Pri tom je mjerenjem ustanovio, da ima visinu između 1690 i 1700 i prema tome da je valjda drugi po visini vrh u Sjevernom Velebitu (Mali Rajinac 1699 m). Taj svoj prvi uspon (sa pratiocem Markom Vukelićem) izveo je 28. VI. 1928. g. dr. I. Krajač prema njegovu opisu ovako: »Krenimo nogostupom ispod Serovskog Vrha lijevo nizbrdo u šumu neko vrijeme, a zatim ostavismo nogostup u pravcu prema zapadnoj stijeni kuka, koja se hvata, ako se obide s juga mala kamena doljnica pod stijenom; zatim odmah stupisemo u stijenu penjući se u pravcu najvišeg kuloara, koji vodi do pod greben samog najvišeg dvogrebenog vrha, pa onda na vrh kuloara (ne lijevo na sedlo nego) ravno uzbrdice na prvi najzapadniji kameni vršak, a odatle mjestimice eksponirano preko 4—5 malih sedlašca (Scharte) na okruglu glavicu najvišeg vrha (oko 3 i pol sata). Sa njega se pruža vrlo zanimljiv, lijep i instruktivan pogled na kukove i grebene nad Jerković Dolcem, pa na Varnjaču, Crikvenu i cijeli hrbat Vratarskog Kuka. Neobična i zanimljiva gudura prema jugu, t. j. prema Golom Vruhu sa visokim okomitim stijenama u obliku golemih cijevi od orgulja jedna do druge«.

HRVATSKI PLANINAR

GLASILO HRVATSKOG PLANINARSKOG DRUŠTVA

GODIŠTE XXVI.

UREDNIK: JOSIP PASARIĆ.

12 brojeva na godinu; oko
70 ilustracija. — Pretpatra
godišnje D 50.—.

IZDAJE H. P. D. SREDIŠNICA
ZAGREB, DOLAC BROJ 1.
TELEFON BROJ 65-01.

»HRVATSKI PLANINAR«, koji sa svojih 25 godišnjaka predstavlja čitavu planinarsku knjižnicu, ulazi u g. 1930. u 26. godište s tom povoljnom preinakom za preplatnike, da će odsad izlaziti u istom opsegu (1½—2 arka) u 12 brojeva na godinu, a ne samo u 10 brojeva kao dosada; ali uz nepromijenjenu dosadašnju pretplatu od Din 50.— (po broju Din 4.17), za dake i naučnike Din 40.—, a za inozemstvo Din 70.—. Kao u minulom godištu časopis će u svakom broju donositi uz izvorne članke i opise iz svih planinarskih grana po dvije velike slike s naših planina na umjetničkom prilogu i uz to brojne ilustracije u tekstu, kojih je u prošlom godištu bilo oko 70. To je uz misaoni sadržaj časopisu pribavilo novih prijatelja i preplatnika, kojih će se broj jamačno u novom godištu bar toliko povećati, da se časopis može sam uzdržavati. Naše društvo pruža svojim članovima uz relativno nisku članarinu toliko pogodnosti, da bi svaki član, komu imučtvene prilike iole to dopuštaju, morao smatrati za svoju moralnu i društvenu dužnost, da bude stalni preplatnik svoga društvenog glasila, koje po priznaju mnogih stoji na doličnoj visini.

Stoga se uljudno pozivaju sestre i braće planinari, da svojom životom propagandom pribave »Hrvatskom Planinaru« što veći broj novih preplatnika, a dosadašnje da potaknu, neka ostanu vjerni sebi i svomu glasili. Preplate i narudžbe prima

»HRVATSKO PLANINARSKO DRUŠTVO«

Središnjica u Zagrebu, Dolac 1.

SADRŽAJ: Dr. I. Horvat: Ljudevit Rossi (str. 3.). — Dr. I. Krajač: Važnost naših planina (str. 9.). — Ante Premužić: Rožanski Kukovi (str. 18.). — U. Girometta: Još o Vranjači (str. 20.). — P.: Uredenje i otvorenje spilje Vranjače (str. 24.). — Društvene vijesti (str. 25.); Planinarska reduta HPD-a u Zagrebačkom Zboru. — Planinarska kuća na Ivančici. — Ponovni osnutak planinarske podružnice u Šibeniku. — Spilje na Ivančici. — Nove spilje i ture u hrvatskim planinama. — Osnutak ski-sekcije u središnjici HPD-a. — Planinarska literatura (str. 27.); Planinarski Vodič po Velebitu od Dra. I. Poljaka. — O Velebitu. — O Velebitskoj Visočici i radu HPD-a. — O »Savezu planinarskih društava Jugoslavije«. — O Biokovu. — Naše slike (str. 28.); Rossijskova koliba HPD-a u Rožanskim Kukovima. — Vrh Krajačeva Kuka. — »Hrvatski Planinari«; Poziv na pretplatu (str. 30.).

»Hrvatski Planinari« izlazi 12 puta na godinu: pretplata stoji godišnje Din 50.— (za dake i naučnike Din 40.—; za inozemstvo Din 70.—). Pretpatra, reklamacije, rukopise i fotografije prima HPD središnjica u Zagrebu, Dolac broj 1. Odgovorni urednik: prof. Josip Pasarić, Ulica kraljice Marije 20. — Izdavač »Hrvatsko Planinarsko Društvo« u Zagrebu. — Tiskar »Tipografije« d. d. Zagreb, Preradovićev trg 9. — Za tiskaru odgovara I. Ivanković, Zagreb, Selska c. 39.